

A Józsefváros színeváltozása

A MÚZEUMKERT ma is olyan, mint régen. Darabka liget, oázis a város közepén. Közönsége sem változott. Legfeljebb gyarapodott. Reggel, amikor még bágyadt a napfény, a legapróbbaké. Anyák, gyerekkocsikat tologatnak, s nagyapák vezetnek kézenfogva az unokákat. Aztán hirtelen — legalábbis úgy tűnik, hogy hirtelen — benépesül a múzeum-lépcső, diákok népes serege lepi el. Mert a múzeum-lépcső — régi tradíció ez — az övék. Jegyzeteket olvasgatnak, beszélgetnek, vagy egyszerűen a napon sütkeznek. S ha leszál az est — ez is régi hagyomány —, a fák oltalmában, még az ős hűvösében is, szerelmesek tanyáznak.

De a kert mögött a város már nem a régi. Nem külsőleg értendő ez, belső a változás. A kis barokkpaloták — ez volt a Józsefváros úri fertálya — új gazdákra lettek. A Wenckheim-palota csillogó ékszerdobozokhoz hasonlítható termeiben a Szabó Ervin Könyvtár egyre gyarapodó gyűjteményei, aztán a Múzszi Könyvtár két utcára nyíló épületmonstruma, meg középiskolák kollégium. Eltűnt a Lovarda is, helyét a terjeszkedő Rádió olvasztotta magába. Az apró Múzeum utca hajdanvolt exkluzivitása is megszűnt. Az egyik palotában a Balaton-környék megújulásán munkálkodó intéző bizottság, odább a Kossuth Klub, az értelmiség kedvelt találkozóhelye, kavargó viták, úti beszámoló, irodalmi estek közismert fóruma. S hogy teljes legyen az összhang, a Múzeum-kert másik oldalán, a Puskin utca torkolatában a tudományegyetem természet-tudományi karának diákjai öntik el az utcát. Már csak ez az egyetlen kar működik itt, de régen kinőtte szűk, egykor az egész egyetemre méretezett otthonát. Mindenképpen érdekes a változás, jelképek sem megvetendő: a tudás, a művelődés, a kultúra egyik budapesti szigete lett a Múzeumkert mögötti palotasor.

TÚL A PALOTÁKON, a kis utcák nagyjából olyanok, mint régen. Legfeljebb néhol megszépültek, új ruhát öltöttek a házak, s egy-egy friss színfolt teremt változatosságot. A Mikszáth nevét viselő, furcsa szögű, tenyérnyi téren, fák árnyékába húzódva, ott áll már a nagy palóc fehér kőből kilépő tömzsi alakja. Nem messze onnan, a Lőrinc pap terén galambok koldulnak enniválóért, hogy teljessé tegyék a firenzés képet, amelyet a templom és a három, ódonnak ható emeletes ház együttese kölcsönöz a józsefvárosi utcák közé szorított tercskének. A foghíjak is beépülnek lassan. Az egykor Röck Szilárd, most a mártír Somogyi Béla nevét viselő utcában már eltűnt a háború metszette grund, új, tizenhat tantermes iskola áll a helyén. S a Mária utca végén, ott, hol véget ér a csend világa, s a Körút zsvajva egybeolvad az Üllői úti villamosok zakatolásával, az Orvostudományi Egyetem új előadótermének modern héjkupolája és üveg-fala csillog a napfényben.

De a Körút másik oldala — napközben, mint hömpölygő, zúgó folyamom kel át úttestén a szegény járókelő —, az is Józsefváros. Megozzá a valódi, mondják büszkén a Kisstáció, a Nagytemplom, a Tavaszmező és egyéb furcsa nevé, nevükben is a józsefvárosi múltat idéző utcácskák őslakói. S ha büszkéek, igazuk van. Mert az a kilencven földszintes viskó, amely úgy 230 évvel ezelőtt, jószerint egymást támogatva, apró településként nézett szembe a pesti várfallal, a kőbányai szőlők felé vezető dűlőút mentén, itt állt valahol. Pacsirtamezőnek hívták. Belőle nőtt ki, terebélyesedett majd hétégyzetkilométernyivé, 180 000 lakosává a mai Józsefváros. Pest legrégebbi külvárosa.

EZ A TAJ egészen más, mint a Körúton inneni. Ha a kis paloták s a nagy házak koszorúzza túlsó volt valaha az úri fertály, ez lett a munkások és iparosok, a kisemberek, a tisztés és kevésbé tisztességű városrésze. »Kiskocsmá, kispárkólt, kis korsó sör...« — nye-

kergették hajdan a verklit a slágeret, erősítve vele az álromantikát, amely a polgárképzeletében körülöngte a Józsefvárost, és amelyhez a leanderes udvarú földszintes házak, a cigányzenés kiskocsmák is hozzátartoztak. De ha voltak is leanderes udvarok és szombat esténként szólt is a cigányzene, a régi középű Józsefvárosra éppen nem ezek voltak jellemzőek. Sokkal inkább a József utcai »köpködő«, ahol napszámában várta munkára azokat, akiknek akkortájt vajmi ritkán jutott kenyér, a munkásállétekből épült harci sánc, a Vásas-óthón, a dombra kapaszkodó kopott Tömő utca, a görbe, félig a földbe süllyedt Jázmin utca, a cigányzenészekkel teli Karpfenstein utca, s mind a többiek, a földszintes viskók vagy emeletes, rozszant partátfészek, ahol az összszűfolt családok háziúrral, be-tegsséggel, éhséggel, az örökösnek tűnő nyomorral viaskodtak.

Hol van ez a Józsefváros, ami a Körút palotái mögé bújva, régen fényhez se igen jutó girbe-gurba utcákban húzta meg magát, a Körúttól a Kálvária térig, a Népszínház utcától a Práter utcaig. Eltűnt, a múlté már? Nem válaszolhatunk igennel, mert a közép-Józsefváros külsőleg, nagyrészt ma is a régi. De lakóinak élete, s egy idő óta a táj is, változóban. A nyomor végképp eltakarodott, senki sem éhezik, mert munkája mindenkinek van. A József utcai »köpködő« legfeljebb az idősebbek emlékezetében él, a máé az jellemzi, hogy 76 000 dolgozó munkás lakik a kerületben — Budapest második legnagyobb munkáskerülete —, 40 000 szellemi foglalkozású meg 17 000 nyugdíjas. Nyugdíjasok a Körúton túl is, ahol azelőtt legfeljebb a tűzoltókat, a rendőroket meg a városi altiszteket lepte meg sorsuk ezzel a kiváltsággal.

De hol és főleg hogyan lakik ez a 180 000 ember? Valljuk be őszintén — nagyrészt örököltük is a bajt —, szűkösen. Mellözve a sok statisztikát, azért figyeljünk fel két jellemző adatra. A 180 000 lakosból 147 000 az állandóan, 33 000 pedig az ideiglenesen bejelentett, de huzamosan Józsefvárosban lakó. S ez a két szám sok mindenre mutat. Nemcsak arra, hogy milyen zsűfolt ez a pesti kerület, milyen nagy itt a lakásgond, hiszen sajátjai mellett »vendégeket« is kénytelen befogadni, hanem érzékelteti a főváros még mindig mágneses vonzását is. S tegyük hozzá még egyet — évi 4000 szabálysértés ezt is igazolja, — a zsűfoltság növeli a békétlenséget is.

RÉGEN A KÖRÚT, a Rákóczi út palotái, az Üllői út csukaszürke magas házai úgy fogták körbe e töpörödött utcákba összeszorult házrengeteget, mint börtönőrök a rabokat: innen nincs kiút! De a józsefvárosiak régen kitortek már a szorításból, s az egykori »börtönőröket« az új Józsefváros pionírjaivá, az előnyomulág katonáivá, példaképekké — ilyen lesz egykor az egész vidék! — változtatták. Mert végig az Üllői úton, s Baross utca jó részén, másutt is, világos pasztellszínébe öltöztek, megújultak — igaz, évi 90 millió az állagmegóvásra nem sok, ha éppen nem is kevés — az öreg házak. Közük — az egykori foghíjak helyén majd mindenütt — neonfényes portálú, belvárosi nivójú üzletekkel teli, 5-6 emeletes modern paloták.

Háromezer lakás épült húsz év alatt a kerületben, de ötször annyi is kevés lenne pótolni ötven esztendő, a kilátástalanság éveinek mulasztásait, kielégíteni minden jogos igényt. Az új előnyomulása azonban megkezdődött, s egyre tovább tart. Az Üllői úti. a Köztársaság téri most épülő házakat, a Százados út szövetkezeti házsorát, a dohánygyári raktár helyén emelkedő árkádós épületeket — valaha itt, a Rigó utca táján álltak Pacsirtamező első házai — követi majd a többi is.

Hogy mikor? Talán nem is olyan sokára. Legalábbis így tudják a Futó utca táján. »Úgy hírlík, valamit az újságok is írtak — mondja Hegyi István cipésmester, miköz-

ben szöveget ver a kuncsaft cipőjébe —, hogy toronyházak épülnek a Tömő utcában, tizenhét emeletesek.« S a cipőjére váró vendég nem hitetlenkedik, rábólint a hírré. Legfeljebb türelmetlenkedik. Ha már bontottak, jó lenne, mondja, ha mihamarább építeni is kezdenének. Mert hát abban ugyan mi a csodálatos, hogy toronyház épül az ósdi, már renoválásra sem érdemes, lebontott és holnap lebontandó viskók helyén. Mindössze annyit tesz még hozzá: »Éppen ideje.« S neki van igaza.

A TANÁCSSELNÖK szobája falán — Suhajda József is a Tömő utcából került az elnöki szobába —, hatalmas térkép, a jövő térképe. Beszédese térkép, mert sok minderről szól. Az a satírozott rész ott, az Illés utca táján az elsőnek bontásra érett terület. Itt épül majd egyszer a szétvert viskók helyén az első két hatalmas toronyház. Fejére nőnek az Orvostudományi Kutatóintézet új felhőkarcolójának is, amelynek kékcsempés, égnek törő oszlopa esvelőre még a környék csodája. De emelkednek majd új magasépületek — erről is beszél a térkép — évek múlva, ha már több pénzünk lesz, a Mátyás tér törpe házai között, a Juranics utcában, s tán a Százados úton is, hiszen ez a vidék oly sokáig volt mostoha-gyereke a kerületnek. S a térkép, amely a megújuló, a változó, a holnapi Józsefvárost varázsolja elének, beszél a sok száz új tanteremről is, az új bölcsődékről, óvodákról, rendezőintézetekről is, a megszüpített mozikról is, és minde-nekelőtt az annyira óhajtott zöldről.

Ó, csöppnyi zöld foltok a macskaköves utcák mentén, terek — Rákóczi tér, Kulich Gyula tér, Kun Béla tér —, ahol itt-ott már kicsinyke erdővé sűrűsödnek a lombátrák, ti tüdei a kősvatagnak, de kell rátok vigyázni. Ezért harcolt foggal, körrömmel a kerület tanácsa, hogy Orczy báró egykori palotájának, a későbbi Ludovika Akadémiának kertje, parkja — ha a hatalmas épületkomplexusban békés »társbér-lökként« húzódik is meg egymás mellett a sok »lakó«: a diákokthón, a cipőgyár, az új Bem Gimnázium —, szóval a magas kőfalak által körülvett zöld kíncs, benne a csónakázótóval, sportpályákkal, ne legyen beépítve, ne jusson ebek harmincadjára. Nem is jutott, s ma — a kerületiek keze nyomán is, jó másfél millió forint értékű munka árán — az ifjúság paradicsoma. S mert a zöld nagy érték errefelé, ezért virít anynyi kis ház udvarában miniatűr kert, ezért keretezi sok helyütt pázsit az utak szegélyét — nézzük csak meg a »nyolcadik kerületi« Hungaria körutat, s előtte, utána is a kopárságot —, ezért adta ki a felszót néhány lelkes ember, »virágos Józsefvárost!«. S ezért szeli át a jövő térképét egy szélesre satírozott sáv — az Illés utcától a Rákóczi útig —, a jövőndő, egykor biztosan megvalósuló parkövezet. Két támaszpontja máris van, a Kun Béla tér lombsátora és a Köztársaság tér zöld foltja. S egyszer majd, áttörve apró házak szívós szövevényén, a két támaszpont, modern házaktoi szegélyezve, széles zöld szalaggá egyesül. S aztán nagy léptekkel tovább vonul, át a szomszédos kerületen — s kifut a Dunához. Hogy mikor lesz ez? Tizenöt—húsz éven belül, ha erők engedi, tán hamarabb is. S hogy mi a garancia e kerületet átfórmáló hatalmas munkára? A józsefvárosiak szívós akarata. S az, hogy elkezdődött.

E GYMÁSBA GUBANCOLÓDÓ utcácskákon át, törpe házak tövében ballagok a kora esti szürkületben. A kis házak — 50—100 éven át sok munkásnemzedék szűkös otthonai — még élnek. De ha távolinak is tűnik, mire mindbe csakány éle harap — napjaik mégiscsak meg vannak számlálva. A jövőbe vetett hitet mégsem csak tervek táplálják. Tucatnyi jele van annak, hogy más lett errefelé az élet. Az ablakokból zene szól, romosnak tűnő házacskák tete-

jén tévé-antennák. A Losonczy köz macskakövein vontató ti-pog — anyagot visz az este is dolgozó Bútorgyárba —, s szemben a 4. számú Építőipari Vállalat munkásszállásának falán hatalmas tábla: »Kőműveseket, ácsokat, festőket azonnal felvesszünk.« Arrébb, ahol a Nagytemplom utca és a Nap utca háromszögletű grundot fog közre — ó, meztí-lásas, rongyabdás gyerekkor —, valódi focit döngetnek bakancsos józsefvárosi srácok, a muskális ablakok mögött pi-pázó nézők, s túl a Fűvész-kerten épp most gyúlnak ki a cipőgyár neonfényei. A Józsefváros — az egykori Pacsirtamező, Budapest legrégebbi külvárosa — régen nem külváros már a szó eredeti értelmében. Él és dolgozik, jelenét szépíti és jövőjét formálja. Felnő — munkánktól, növekvő erőnk-től, akartunktól függ, milyen ütemben —, felnő Budapest-hez.

Csatár Imre